

УДК 37.01343:334-057

*Ігор Гриник, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Стаття присвячена проблемі захисту прав дитини. Подано загальну характеристику основних міжнародно-правових документів, спрямованих на захист прав дитини, зроблено короткий аналіз закріплення прав дитини у вітчизняному законодавстві.

***Ключові слова:** дитина, права дитини, права людини, міжнародне право, міжнародні документи з прав дитини, міжнародний захист прав дитини, законодавче забезпечення прав дитини.*

Літ. 13.

*Ігорь Грынык, старший преподаватель
кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЕНКА В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ И ОТЕЧЕСТВЕННОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ

Статья посвящена проблеме защиты прав ребенка. Представлена общая характеристика основных международно-правовых документов, направленных на защиту прав ребенка, сделан краткий анализ закрепления прав ребенка в отечественном законодательстве.

***Ключевые слова:** ребенок, права ребенка, права человека, международное право, международные документы по правам ребенка, международная защита прав ребенка, законодательное обеспечение прав ребенка.*

*Ihor Hrynyk, Senior Lecturer of Social Pedagogic and Collectible Work
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

QUESTION OF PROTECTION OF CHILD'S RIGHTS IN MODERN INTERNATIONAL AND NATIVE LEGISLATION

The article deals with the protection of children's rights. A general characteristics of the main international legal instruments for the protection of children's rights is made, as well as a brief analysis of the fixing of children's rights in domestic law is presented in the article.

***Keywords:** child, children's rights, human rights, international law, international instruments on children's rights, international protection of children's rights, legal protection of the rights of the child.*

Постановка проблеми. Захист прав дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема міжнародного значення, яка потребує постійної уваги, турботи і вирішення як світовою спільнотою, так і кожною державою зокрема. Увага, що приділяється правам дитини, пов'язана з особливим статусом цієї категорії людей як найбільш вразливої, незахищеної і не здатної самостійно відстоювати і реалізувати свої права. Для забезпечення дітям можливості повноцінно почувати себе у суспільстві, реалізувати свої права та захищати інтереси розроблено і прийнято ряд нормативно-правових документів як на міжнародному, так і на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема захисту прав дитини є предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, питанням законодавчого забезпечення

захисту дитинства присвячені праці Ж.В. Петрович, Г.М. Лактіонової, Л.І. Семигіної. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту дітей досліджують Н.І. Агарова, О.В. Безпалько, А.Й. Капська, І.Д. Зверева, О.Л. Караман, К.Б. Левченко. Проблема підготовки студентів до соціально-правового захисту дітей висвітлюється у дослідженні І.М. Ковчиної.

Мета статті: здійснити аналіз міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері захисту прав дитини.

Виклад основного матеріалу. Захист прав дитини посідає важливе місце в системі загального захисту прав людини і залишається центральним у сфері міждержавного співробітництва. Питання нормативно-правового регулювання захисту прав дитини завжди було і є предметом уваги міжнародного співтовариства. У міжнародно-правовому аспекті ідея прав

дитини розвивалася поступово протягом багатьох сторіч. Але активізувався цей процес тільки в ХХ ст., коли отримала розвиток концепція захисту дітей [11, 78]. На сьогоднішній день права дитини захищаються цілою низкою міжнародних договорів, учасницею багатьох з яких є Україна.

Першою спробою винести проблему прав дитини на міжнародний рівень була Женевська декларація, ухвалена Лігою Націй у 1924 році. Декларація складалася з 5 пунктів, де були сформульовані основні обов'язки дорослих щодо дітей. Це був перший міжнародний правозахисний інструмент, спрямований безпосередньо на дітей, що став наріжним каменем усього майбутнього міжнародного розвитку правових ініціатив стосовно прав дитини [12, 18]. Однак, попри сформульовані у Декларації загальнодемократичні принципи ставлення до дітей, документ не містив ні конкретних заходів для забезпечення прав дітей, ні зобов'язань держав.

Міжнародний захист прав дитини є невід'ємною частиною захисту прав людини взагалі. Загальна декларація прав людини і Пакти про права людини, які є базовими в системі захисту прав людини, містять також норми, що стосуються дитини і сім'ї. Згідно статті 25 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, "материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом". Хоча це єдине положення Декларації, що безпосередньо стосується прав дитини, багато статей даного документу пов'язані з дитиною та її захистом. Так, наприклад, стаття 3 проголошує право кожної дитини на життя, свободу і особисту недоторканність, а стаття 26 гарантує кожній дитині право на освіту.

Розвитком Загальної декларації є Пакти про права людини (1966 р.), які, в основному, підтверджують засади Декларації, однак положення Пактів є більш детальними. Важливим досягненням є закріплення в Пактах відповідних положень, що стосуються захисту дитини. Так, згідно статті 6 Пакту про громадянські і політичні права неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх, і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу, а процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню. Згідно пункту 1 статті 24 даного Пакту кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження

має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави. Пунктом 2 цієї статті передбачено, що кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я, а пункт 3 забезпечує кожній дитині право на громадянство. Стаття 10 Пакту про економічні, соціальні і культурні права наголошує на необхідності надання сім'ї якнайширшої охорони і допомоги, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання. Згідно пункту 3 даної статті "особливих заходів охорони і допомоги має вживатися щодо всіх дітей і підлітків без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою. Дітей і підлітків має бути захищено від економічної і соціальної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такої, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно каратися законом. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування платною дитячою працею забороняється і карається законом". Таким чином, Загальна декларація прав людини і Пакти про права людини поряд із нормами, спрямованими на захист прав людини загалом, містять також спеціальні норми, які забезпечують захист прав дитини.

20 листопада 1959 року, через 11 років після проголошення Загальної декларації прав людини, Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини – документ, що регулює становище дитини в сучасному суспільстві. Головна ідея цього акта – "Добро – дітям". Декларація складається з 10 принципів, якими проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно. У соціальному відношенні висунуто вимоги щодо створення умов для здорової і нормальної життєдіяльності дитини, гарантування їй свободи й гідності. Дитина повинна бути першою серед тих, хто одержує захист і допомогу, а також захищеною від усіх форм недбалого ставлення до неї, не говорячи вже про жорстокість та експлуатацію [11, 78]. Однак, прийнята у 1959 році Декларація не носила обов'язкового характеру, а лише проголошувала певні принципи. Тому, постала необхідність створити міжнародний документ, який би зобов'язував держави виконувати ті норми, які в ньому прописані. Таким документом стала Конвенція про права дитини.

Конвенція ООН про права дитини 1989 року, яка набула чинності для України 1991 року стала основним (базовим) міжнародно-правовим документом, який безпосередньо спрямований на захист прав дітей, надання дітям усього найкращого, забезпечення дитинства, яке гарантує розвиток повноцінних громадян. Дана конвенція базується на визнанні дитини частиною суспільства, на пріоритеті загальнолюдських цінностей і гармонійного розвитку особистості, недискримінації дитини. Вона наголошує на необхідності особливої турботи держави та суспільства про різних категорій дітей (сиріт, інвалідів, біженців, правопорушників). Конвенція складається з трьох частин, яким передує преамбула, де викладена мета і актуальність прийняття даного документа. Вона говорить, що “діти в силу своєї вразливості потребують особливої турботи і охорони”, особливо акцент ставиться на відповідальність сім’ї по захисту дитини. Згідно статті 1 Конвенції дитиною вважається особа до досягнення нею 18-річного віку, якщо згідно національних законів вона не досягає повноліття раніше. Серед основних прав і свобод дитини, забезпечення яких гарантується Конвенцією слід згадати право на життя, ім’я, громадянство, на проживання з батьками, на свободу думки, совісті і віросповідання; на соціальне і медичне забезпечення; на рівень життя, необхідний для її всебічного розвитку; на освіту; на відпочинок та дозвілля; на захист від економічної і сексуальної експлуатації, незаконного вживання наркотиків і психотропних речовин; на захист від жорстокого і нелюдського поводження; на захист від жорстокого і нелюдського поводження; на захист від жорстокого і нелюдського поводження; на захист від жорстокого і нелюдського поводження. Згідно зі статтею 35 Конвенції Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадення дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Статтею 43 згаданого документу створюється Комітет з прав дитини, який покликаний здійснювати контроль за виконанням державами норм Конвенції. Комітет складається з десяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі захисту прав дитини. Держави-учасниці зобов’язані кожні 5 років подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об’єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав, а також широко знайомити громадськість зі своїми доповідями.

Захисту дитячої праці присвячений цілий ряд конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації

праці. Варто зазначити, що багато з них були прийняті ще задовго до Конвенції про права дитини, чи навіть Декларації. Загалом конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці стосуються встановлення мінімального віку прийняття дітей на роботу, регулювання нічної праці дітей, медичного догляду, ліквідації найгірших форм дитячої праці.

Звичайно, міжнародно-правове закріплення прав дитини не обмежується лише цими документами. Так, з метою підтримки у найвищих інтересах дітей їхніх прав, надання дітям процесуальних прав та сприяння здійсненню ними цих прав шляхом забезпечення становища, при якому діти особисто або через інших осіб чи органи поінформовані та допущені до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються, 25 січня 1996 року було прийнято Європейську конвенцію про здійснення прав дітей (ратифікована Україною у 2006 році). Ця Конвенція застосовується до дітей, які не досягли 18-річного віку. Серед основних процесуальних прав, які надаються дитині, слід згадати право отримувати всю відповідну інформацію, право отримувати консультацію та висловлювати свої думки, право бути поінформованою про можливі наслідки реалізації цих думок та про можливі наслідки будь-якого рішення, право клопотати самостійно або через інших осіб чи органи про призначення окремого представника, а у відповідних випадках – адвоката.

З метою реалізації права дитини, батьки якої проживають у різних державах, регулярно підтримувати, особисті стосунки й прямі контакти з обома батьками, передбаченого Конвенцією ООН про права дитини, Держави – члени Ради Європи та інші держави, 15 травня 2003 року підписали Конвенцію про контакт з дітьми (ратифікована Україною 20 вересня 2006 року). Згідно норм Конвенції дитина та її батьки мають право встановлювати й підтримувати регулярний контакт один з одним. Такий контакт може бути обмежений або заборонений лише тоді, коли це необхідно в найвищих інтересах дитини. Якщо підтримання неконтрольованого контакту з одним з батьків не відповідає найвищим інтересам дитини, то розглядається можливість контрольованого особистого контакту чи іншої форми контакту з одним з таких батьків.

Україна, яка одним із своїх завдань проголосила якнайширше забезпечення прав дитини, здійснює реальні кроки та проводить політику імплементації міжнародних стандартів і вдосконалення національного законодавства в галузі захисту прав дітей.

Засади державної політики України стосовно захисту прав дітей закріплені у цілій низці законів та підзаконних нормативно-правових актів. Так, стаття 52 Конституції України зазначає, що всі “діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей”. А у статті 51 передбачено, що “сім’я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою”.

Закон України “Про охорону дитинства” визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров’я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Згідно статті 3 цього Закону “всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров’я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги”. До основних прав і гарантій, передбачених цим Законом, слід віднести право на життя та охорону здоров’я, ім’я та громадянство, достатній життєвий рівень, право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації, на захист від усіх форм насильства.

Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді. Законом передбачені гарантії молодим громадянам права на працю, житло, підтримка підприємницької ініціативи та діяльності молоді, сприяння підвищенню рівня життя молодих громадян, рівне з іншими громадянами право на

охорону здоров’я, заняття фізичною культурою і спортом, на освіту, культурний розвиток, дозвілля і відпочинок.

Організаційні і правові засади соціальної роботи з дітьми та молоддю визначені в Законі України “Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю”. Закон визначає об’єкти та суб’єкти соціальної роботи, основні принципи, сфери та рівні здійснення соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю в Україні. У законі також закріплені основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю, завдання, права та обов’язки суб’єктів соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю.

Закон України “Про молодіжні та дитячі громадські організації” визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності.

Своєрідним гарантом соціального захисту, реально впровадженим у практику, є державні виплати, пільги. Право сімей з дітьми на отримання державної допомоги гарантується Законом України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”, у якому визначено основні види державних допомог та умови їх отримання [12, 45]. У 2001 році був прийнятий Закон України “Про попередження насильства в сім’ї”, який передбачає заходи щодо осіб, які вчиняють насильство в сім’ї та заходи щодо надання допомоги потерпілим.

Правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку визначає Закон України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”.

Законом України від 5 березня 2009 року затверджено Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року. Метою Програми є забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини. Основні напрями виконання Програми – охорона здоров’я та формування здорового способу життя дітей, освіта, культурний і духовний розвиток дитини, захист прав дітей різних категорій, підвищення ролі територіальної громади у вирішенні питань захисту прав та розвитку дітей, участь дітей у житті суспільства.

Гарантами захисту прав дитини виступають Кодекс законів про працю України, Сімейний,

**ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТИНИ
У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

Кримінальний, Цивільний та інші кодекси України, якими, в межах предметів їх правового регулювання, передбачено забезпечення прав та законних інтересів неповнолітніх громадян.

Висновки. На сучасному етапі розвитку світової співдружності права людини виступають невід'ємними правами кожної людини, якими вона наділена в силу свого народження незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, мови, політичних чи інших переконань [10, 312]. Права і свободи людини, і дитини зокрема, складають основу не тільки громадянського суспільства, але й базис сучасної цивілізації.

Відомо, що міжнародні документи цінні не самі по собі, а як джерела, на основі яких розвивається національне законодавство. Вони мають великий вплив на проведення політики на міжнародному, регіональному, а також національному рівнях [11, 80]. Сучасне законодавство України та відповідні державні програми декларують широкі гарантії захисту та розвитку дитини. Ситуація з правами дитини в Україні все більше підпадає під увагу держави, однак небезпека декларативності намірів залишається. Втім, будь-яка діяльність у цій сфері має ґрунтуватися на загальному дотриманні прав людини та прав дитини, чого, на жаль, дуже часто не відбувається.

1. Конвенція ООН про права дитини. Ратифікована Постановою ВР N 789-XII від 27.02.91 – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Ратифікована із заявою Законом N 69-V від 03.08.2006 – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_135.

3. Конституція України (від 28.06.1996 №254к/96-ВР). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.

4. Закон України “Про охорону дитинства” (від 26 квітня 2001 року N 2402-III). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/page2>.

5. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (від 5 лютого 1993 року N 2998-XII). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.

6. Закон України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” (від 21 червня 2001 року N 2558-III). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

7. Закон України “Про молодіжні та дитячі громадські організації” (від 1 грудня 1998 року N 281-XIV). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.

8. Закон України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” (від 21 листопада 1992 року N 2811-XII). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.

9. Закон України “Про Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року” (від 05 березня 2009 року № 1065-VI). – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

10. Баймуратов М.А. Международное право. – Х.: “Одиссей”, 2000. – 736 с.

11. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми. Навчально-методичний посібник. За редакцією Левченко К.Б., Трубавіної І.М. – К.: Юрисконсульт. – 2005. – 452 с.

12. Петрочко Ж.В. Основи соціально-правового захисту особистості: навч. посіб. [для студентів спеціальності 6.010105 “Соціальна педагогіка” денної та заочної форми навчання] / Ж.В. Петрочко. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. – 320 с.

13. Права дитини: від витоків до сьогодення: 36. текстів, метод. та ін форм. матеріалів: Метод. видання / Авт.-упор. Г.М. Лактіонова (кер.), Л.В. Пироженко, О.В. Сухомлинські та ін. – К.: Либідь, 2002. – 280 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2013

“Господи, дай мені сили, щоби впоратися з тим, що я можу зробити; дай мені мужність, щоби примиритися з тим, чого я не можу зробити, і дай мені мудрість, щоби відрізнити одне від другого”.

Східна мудрість

